

2016-2024-YILLARDA O'ZBEKISTONDAGI ISLOHOTLAR KONTEKSTIDA XOTIN-QIZLAR MASALASI.

**O'rinboyev Davlatjon
Baxtiyorovich**

**falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori
(PhD),**

**Solijonova Maftunaxon
Xayrulla qizi**

Qo'qon davlat universiteti magistranti

Annotatsiya

Mazkur maqolada 2016–2024-yillarda O'zbekistonda amalga oshirilgan keng ko'lamli islohotlar kontekstida xotin-qizlar masalasi kompleks tarzda tahlil qilinadi. Xususan, ushbu davrda ayollarning huquq va manfaatlarini himoya qilish, gender tenglikni ta'minlash, ularning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish hamda iqtisodiy mustaqilligini qo'llab-quvvatlash borasida amalga oshirilgan davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari yoritib beriladi. Maqolada xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar, institutsional islohotlar va amaliy dasturlar tahlil qilinib, ularning jamiyat rivojiga ta'siri ochib beriladi. Shuningdek, ayollarning ta'lim, bandlik, tadbirkorlik va boshqaruv sohalaridagi ishtiroki dinamikasi hamda erishilgan natijalar ilmiy asosda baholanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mazkur davrda xotin-qizlar masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan bo'lib, bu esa jamiyatda ijtimoiy adolat, barqarorlik va ma'naviy taraqqiyotning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Kalit so'zlar:

2016–2024-yillar, ijtimoiy islohotlar, xotin-qizlar siyosati, gender tenglik, ayollar huquqlari, ijtimoiy himoya, ayollar bandligi, tadbirkorlik, siyosiy faollik, davlat dasturlari, institutsional islohotlar, jamiyat rivoji

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar va bunyodkorlik ishlari natijasida xalqimizning tafakkuri, dunyoqarashi o'zgarmoqda. Mamlakatimizda xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, ularning turli soha va tarmoqlarda o'z qobiliyat va imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishi uchun turli shart-sharoit yaratish onalik va bolalikni har tamonlama qo'llab-quvvatlash va oila ijtimoiy institutini mustahkamlash borasida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Zero, har qanday jamiyatning madaniy darajasi va ma'naviy yetukligi ayollarga munosabati bilan belgilanadi. Xotin-qizlarni hurmat qilish, ularning jamiyat rivojidagi hissasini munosib baholash, ularga barcha masalalarda ko'maklashish – ularning barchasi qadimdan xalqimizga xos. O'zbekistondagi keng ko'lamli demokratik islohotlar natijasida, xotin-qizlarning siyosiy-ijtimoiy jarayonlardagi ishtiroki tobora kuchayib bormoqda. Shu bois ayollarning ijtimoiy-siyosiy mavqeyi, jamiyatda o'z o'rniga ega bo'lishi, oilada qadr topishi masalalariga davlat miqyosida katta e'tibor qaratilmoqda. Zero, "Xotin-qizlar va oila masalasi – bu nafaqat bugungi kunimiz, balki ertangi kelajagimizni ham belgilab beradigan hal qiluvchi omildir. Agar biz mehr-oqibat va sadoqat timsoli,

xonadonlarimiz farishtasi bo'lgan ayollarga bitta yaxshilik qilsak, hech shubhasiz, bu o'nta yaxshilik bo'lib qaytadi", [1] – deya ta'kidladi prezident Shavkat Mirziyoyev Xalqaro xotin-qizlar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqida. Shuningdek, 2021-yil 26- fevral kuni xotin-qizlarning muammolarini hal qilish va ularni ijtimoiy qo'llabquvvatlash masalalari muhokamasi yuzasidan videoselektor yig'ilishida respublikamizdagi ijtimoiy muammolari mavjud xotin-qizlarga har tomonlama ko'maklashish bo'yicha bir qator vazifalar muhokama qilindi. [2] Mamlakatimiz aholisining qariyb yarmi – 17 millioni xotin-qizlardir. Ularning manfaatlarini ta'minlash, jamiyat hayotidagi o'rnini mustahkamlash davlatimiz ijtimoiy siyosatining muhim yo'nalishidir. Oxirgi to'rt yilda bu borada 2 ta qonun, Prezidentning 6 ta farmon va qarori qabul qilindi. Birinchi marta Senatda Xotin-qizlar va gender tengligi masalalari bo'yicha qo'mita tashkil etildi. Prezident raisligida ayni paytda o'tayotgan yig'ilishda xotin-qizlar salomatligi, aholi bandligi, ijtimoiy farovonlik va xavfsizlik muammolari muhokama qilinmoqda. "Eng achinarlisi, ayollarni xo'rlash, o'zini-o'zi o'ldirish darajasiga yetkazish hamda omma oldida "savdoyi" qilish holatlari oddiy holatga aylanib bormoqda", - deya ta'kidladi prezident. O'zbekistonda mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab xotin-qizlar huquq va manfaatlarini himoya qilishning normativ-huquqiy asoslarini yaratishga kirishildi. Xususan, 1995-yil 2-mart kuni "O'zbekiston Respublikasining davlat va ijtimoiy qurilishida xotin-qizlarning rolini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Prezident Farmoni e'lon qilindi.[3] Farmon xotin-qizlar qo'mitalari tizimi rivojini yangi bosqichga ko'tardi va ayollar hayotining yanada yaxshilanishiga sharoitlar yaratdi. Bu borada xalqaro tajriba chuqur o'rganilib, O'zbekiston Markaziy Osiyo davlatlari orasida birinchilardan bo'lib 1995-yil 6-mayda Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Xotin-qizlarning huquqlari kamsitilishining barcha shakllariga barham berish to'g'risida"gi va 1997-yil 30-avgustda "Xotin-qizlarning siyosiy huquqlari to'g'risida"gi Konvensiyaga qo'shildi. Shuningdek, mamlakat xotin-qizlari vakillari 1995- yil 6-mayda "Tinchlik, taraqqiyot va tenglik" shiori ostida o'tkazilgan Butunjahon ayollarning IV Konferensiyasida ishtirok etdilar. Shundan so'ng O'zbekiston xotin-qizlar ahvolini yaxshilashga qaratilgan Pekin deklaratsiyasiga qo'shildi.[4] Mazkur konferensiyada dunyoning 189 mamlakatidan 47 ming ayollar ishtirok etib, xotin-qizlarning ijtimoiy mavqeyini oshirishga qaratilgan bir qancha hujjatlar imzolangan hamda aniq maqsadlar belgilab olingan. Ana shu maqsadlardan biri Pekin deklaratsiyasiga ko'ra, qatnashuvchi mamlakatlar uchun xotin-qizlar har bir tashkilotda xodimlar tarkibining 30% ni tashkil etishi kerakligi bo'yicha xalqaro standartga amal qilishi masalasiga rioya qilishi qayd etilgan. Respublikada 1998- yilni "Oila" yili, 1999-yil "Ayollar yili", 2001-yil "Onalar va bola yili", 2016-yil "Sog'lom ona va bola yili" deb e'lon qilinishi va tegishli dasturlar ishlab chiqilishi ayollarga bo'lgan e'tiborni davlat siyosati darajasiga ko'tarilishi namunasidir. Yangi qabul qilingan Konstitutsiyamizda "Xotin-qizlar va erkaklar teng huquqlidirlar. Davlat xotin-qizlar va erkaklarga jamiyat hamda davlat ishlarini boshqarishda, shuningdek jamiyat va davlat hayotining boshqa sohalarida teng huquq va imkoniyatlarni ta'minlaydi" [5] deb yozib qo'yilgan. Ayollarning oila va jamiyatdagi roli, xususan, farzand tarbiyasi va ijtimoiylashuvdagi ahamiyati mutafakkirlar tomonidan e'tirof etilgan. Abu Rayhon Beruniy o'z qarashlarida oila tinchligi bevosita oqila, aqlli,

farosatli, tarbiyali ayollar qo'lida ekanligiga alohida ahamiyat qaratgan. Ma'rifatparvar adib Abdulla Avloniy: "Qizlar bilim olishga hammadan ko'proq intilishlari lozim, zero, bu bilimlar bilan ular kelajak avlodni tarbiyalaydilar", deya ta'kidlaydi. Xotin-qizlarni sog'lom, madaniyatli, ma'rifatli, ilimli qilib tarbiyalashning juda katta ijobiy oqibatlari kuzatiladi. Avvalo, barkamol, mehnatsevar, vatanparvar, bilimli avlod shakllanadi. Mamlakatimizning dunyo miqyosidagi mavqeyi yanada oshadi. Ijtimoiy taraqqiyotning inson manfaatlariga mos bo'lishi uchun ma'naviy– axloqiy me'yorlar ustuvor bo'lishi kerak. Jumladan, Yangilanayotgan O'zbekistondagi islohotlar ayollarning ijtimoiy rolini sezilarli darajada oshirdi. Xuddi shunday tendensiyalar Konstitutsiyaning 46-moddasida mustahkamlangan va ko'plab qonunlarida aks etgan erkaklar hamda ayollar uchun teng huquq va teng imkoniyatlar tamoyili O'zbekiston Respublikasida ham dolzarbdir. Bu borada Pekin Deklaratsiyasi va erkaklar hamda ayollar o'rtasidagi tenglik uchun harakat qilish platformasini amalga oshirish doirasida inson huquqlari va asosiy erkinliklarining xalqaro standartlariga amal qilinmoqda. Yangi O'zbekistonda xotin-qizlarning ijtimoiy faollashuvini keng targ'ib etish hamda qo'llab-quvvatlash maqsadida BMT Inson huquqlari bo'yicha 46-sessiyasida qayd etilganidek, ijtimoiy-siyosiy hayotda va tadbirkorlik sohasida ayollarning rolini tubdan oshirishga qaratilgan ishlar endi qat'iy davom ettirilishi e'tirofga loyiqdir. O'zbekiston ham mazkur sohaga jiddiy e'tibor berish bilan birga uning huquqiy asoslarini yaratgan davlatlardan biridir Pekin deklaratsiyasida xotin-qizlar masalasida nazarda tutilgan xalqaro standartlarni amaliyotga joriy etilishi O'zbekistonda qator yillar davomida sekin kechdi. Shunday bo'lsa-da, gender tenglik borasida olib borilgan islohotlar ijobiy natijalari O'zbekiston BMTning Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish konvensiyasi qo'mitasiga mazkur Konvensiyaning bajarilishi yuzasidan 2001, 2005, 2008, 2011, 2017-yillarda beshta milliy ma'ruzasini taqdim etdi va ular qo'mita tomonidan yuksak e'tirof etildi. So'nggi yillarda xotin-qizlar huquqlarini himoya qilish, ularning ijtimoiy siyosiy faolligini oshirishda davlat rahbari va hukumat tomonida qabul qilinayotgan huquqiy hujjatlar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Jumladan, "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida" hamda "Xotin-qizlarni va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida" [6] gi Qonunlarning qabul qilinishi ushbu sohadagi islohot va yangilanishlarni yanada rivojlantirishga xizmat qiladi. O'zbekiston tarixida birinchi marta himoya orderi berish tartibi "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi qonunda belgilab qo'yildi. Respublikada xotin-qizlar har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning qonuniy huquqlarini himoya qilish, gender tenglikni ta'minlash maqsadida qator jamoat tashkilotlari, nodavlat notijorat tashkilotlar, jamg'armalar tashkil etildi. Bundan tashqari, 1995-yilda Xotin-qizlar resurs markazi, 1996–2000-yillarda "Sabr", "Mehri", "Ayol va jamiyat", "Hamdard", "Ayol va ekologiya", "Huquqshunos ayol", "Ijodkor ayol", "Ayol va salomatlik" va boshqa xotin-qizlar NNTlari tuzildi. 2001-yilga kelib O'zbekistonda xotin-qizlar masalalari bilan shug'ullanadigan hukumatga qarashli bo'lmagan tashkilotlar soni 100 dan ortiq bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda 300 ga yaqin nodavlat notijorat tashkilotlari respublika ayollarini manfaati yo'lida faoliyat olib bordi. Ma'lumki, 15-may kuni jahon miqyosida "Xalqaro oilalar kuni" nishonlanadi. Ushbu bayram BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 1993-yil 20- sentabrda qabul qilingan Xalqaro oila yili

to'g'risidagi rezolyusiyaga muvofiq, 1994-yilning 15-mayidan buyon muntazam ravishda nishonlanib kelinmoqda. Xususan, Davlatimiz Rahbarining 2018-yil 27-iyundagi "O'zbekiston Respublikasida oila institutini mustahkamlash konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qaroriga muvofiq, 15-may har yili "Xalqaro oila kuni" sifatida mamlakatimiz bo'ylab keng nishonlanishi belgilab qo'yildi. Zero, ushbu sanani xalqaro miqyosda nishonlashdan maqsad – jahon hamjamiyati diqqatini oilaviy qadriyatlarga va oila instituti bilan bog'liq muammolarga qaratish, oilalarni mustahkamlash hisoblanadi. [7] Globallashtirish jarayoni oila va jamiyatda ayollar maqomini oshirish, barkamol avlod tarbiyasi, oilalarga ayniqsa yosh oilalarga yordamlashish, yoshlar orasida sog'lom turmush tarzini ta'minlash, imkoniyati cheklangan va ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalarni ma'naviy va moddiy qo'llab-quvvatlash hamda yosh oilalar bilan amalga oshiriladigan ijtimoiy ish yo'nalishlarini aniqlash, o'rganish, tahlil qilish zaruriyatini keltirib chiqaradi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-martdagi "Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-87-son farmoni bilan tasdiqlangan 2022–2026-yillarda xotin-qizlarning mamlakat iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy hayotining barcha jabhalarida faolligini oshirish bo'yicha Milliy dastur izchil amalga oshirilayotganligini e'tirof etish joiz. Shuningdek 2022-yil 1-martdagi "Oila va xotin-qizlar davlat qo'mitasi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi PQ146 son qarori, 2021-yil 26-martdagi "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish choratadbirlari to'g'risida"gi, 2017-yil 30-iyuldagi "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va soha rivojini yangi bosqichga ko'tarish to'g'risida"gi, 2020-yil 6-noyabrdagi "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi, qaror va farmonlari bu borada muhim ahamiyat kasb etmoqda. 01.03.2022 yildagi PQ-149-son Jumladan, bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 18- fevraldagi PF-5938-son Farmoni aynan xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlashga doir davlat siyosatining samarali amalga oshirilishini ta'minlash, ularning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, mamlakat ijtimoiysiyosiy hayotidagi roli hamda faolligini oshirish, xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlarini ta'minlash masalalariga qaratilganligi bilan e'tiborlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2018-yil 8-mart – "Xalqaro xotin-qizlar kuni" bayramiga bag'ishlangan uchrashuvdagi nutqidan.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2021 yil 26-fevral kuni "xotin-qizlarning muammolarini hal qilish va ularni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash masalalari" muhokamasi yuzasidan videoselektor yig'ilishi.
3. "O'zbekiston Respublikasining davlat va ijtimoiy qurilishida xotin-qizlarning rolini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Prezident Farmoni 1995-yil 2-mart.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2021 yil 26-fevral kuni "xotin-qizlarning muammolarini hal qilish va ularni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash masalalari" muhokamasi yuzasidan videoselektor yig'ilishi.
5. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 58-modda. <https://lex.uz/docs/-6445145>

6. “Xotin-qizlarni va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida” gi Qonun <https://lex.uz/mact/-4494849>

7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 2018-yil 27-iyundagi PQ-3808-sonli “O‘zbekiston Respublikasida oila institutini mustahkamlash konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori